

Kärlek eller hel människa - Ernesto Laclau

I ickevåldsrörelsen hörs ibland att man behöver vara hel för att kunna hjälpa andra. Vi behöver vara närvarande. Det skulle dessutom vara viktigt att finna sin [identitet](#), att veta vem man är. Den Argentinske forskaren Ernesto Laclau menar att det snarare är tvärtom. Den som funnit sin identitet och blivit en hel, närvarande människa kan inte älska sin nästa. Hen kan inte vara solidarisk.

Ernesto Laclau föddes i Buenos Aires men har sedan 1973 varit samhällsforskare i bl a Frankrike och Amerika. (Han dog 2014 efter den här artikeln skrevs.) Han betecknas ofta som postmarxist och poststrukturalist. Poststrukturalism bryter föreställningen att system och motsättningar skulle kunna vara totala. [System](#) skapar alltid öppningar för något annat än sig själv. Feminister har använt sej av Laclaus teorier om samhällen och människans villkor.

Närvaro har inte plats för skillnad

Den totala närvaron - identiteten - ger inget utrymme för skillnad. Det som är åtskilt är inte närvarande. Här har vi en av de svåraste diskussionerna hos Laclau. Sammanfattningsvis går den ut på att om något är identiskt med sej själv så är det inte skilt från sej själv. Skillnad och identitet är motsatser.

Samma sak gäller närvaro. Närvaro kan inte vara frånvarande. Närvaro är en identitet. När vi pratar om närvaron är vi frånvarande. Vi har distanserat oss gentemot närvaron. Det är antagligen därför den totala närvaron i österländska religioner förknippas med tomhet. När vi börjar reflektera så har vi redan börjat distansera oss.

En total närvaro innebär att närvaron inte är tillgänglig för argumentation eller förnuft.^[1] Argumenterandet kan inte fånga verkligheten som närvarande. Det finns en skillnad mellan det jag hävdar och verkligheten. Argumenterande är skiljande.

Närvaron har inga möjligheter

I en total närvaro är alla möjligheter uteslutna. Möjligheter är ju alltid på ett sätt frånvarande. Annars vore de förverkligade och inte möjligheter. Möjligheter splittrar närvaron. Det är möjligen så. Den närvarande närvaron kan ju inte peka utöver den aktuella närvaron. Då skulle ju närvaron också innebära frånvaro, det som ännu inte är. Den närvarande drömmer sej inte bort.

Närvaro är det som är och frånvaro är det som (ännu) inte är. Begreppen förknippas alltså med varat och intet. Vårt vara splittras genom skillnad, genom frånvaro, det som inte är. Grunden är splittrad. Grunden kan aldrig vara identitet. Det är alltså så att jag kan få tillgång till varandet bara genom att inte vara närvarande. Det är det vi kallar reflektion. Jag funderar just nu på mej själv, innebär att jag har en viss distans till mej själv. Jag är inte mej själv.

Jaget är ett missförstånd

Jaget får, hos Laclau, funktionen att missförstå mej själv. Jag identifierar mej med något annat. Dessa identifieringar använder två huvudmekanismer – projektion och introjektion. I projektionen förstås omgivningen utifrån jaget. I introjektionen införlivas omgivningen med mej själv.

Genom introjektion [\[2\]](#) förs samhället in i individen. Samhället blir införlivat med mej själv. I mitt favoritexempel lagen måste faktiskt en introjektion ske. Lagen blir en del av mej själv. Den kan inte bara vara något yttre. Vi lyder och tar spjörn mot lagen.

Inom politisk teori identifieras lagen med samhällen. Men lagen är inte bara något externt. Den blir en internaliserad lag. Den blir något fast, något att stå på, något att luta sig mot. Men vi kan inte identifiera oss helt med lagen. Då skulle jag ju sluta tänka själv. [\[3\]](#)

Varken identitet eller närvaro behöver några bryggor. Identitet innebär ju att flera företeelser egentligen är ett. Vi behöver inga bryggor mellan det som är samma sak. Och närvaro innebär på ett liknande sätt identitet. Något är närvarande i något.

Förverkligad utopi

Tjaha! Vi börjar lite smått tvivla på om något av det här är relevant för våra liv. Låt oss pröva det på samhället. Vi tänker oss att samhället blir helt och fullt närvarande. Försök att tänka dig den förverkligade harmoniska organiska ekologiska samhället. Då skulle jag till slut få min sanna identitet. Det skulle då inte finnas någon plats för identifiering med något annat. Vi strävar inte efter några andra utopier. Vi är inte på väg någonstans. Om vi önskade oss något annat så skulle samhället inte vara helt. Utopin och vår omgivning skulle inte vara identiska.

Utopin är tänkbar. Men frågan är om vi kan organisera total ordning. Samhället kan inte bli identisk med våra drömmar. Samma sak gäller oss själva. Vi kan inte vara den bild vi har oss själva. Bara det att det är en bild tyder ju på att det är något annat. Vi är ju inte en bild.

Ofullkomlighet kan vara empatisk

Avsaknaden av identitet är förutsättningen för politik överhuvudtaget.[\[4\]](#) Det är bara när vi ser oss som ofullkomliga (ohela) som vi kan identifiera oss med våra medmänniskor och skapa någon sorts gemenskap. Detta gäller grupper såväl som individer. En fullkomlig grupp med en förverkligad identitet skulle inte bara vara överlägsen andra grupper. Den skulle inte heller behöva andra grupper. Utopierna om autonomi, suveränitet och självförvaltning är alltså i sin förlängning ett hot mot samhället.

Mycken politisk teori såväl som praktik har haft för avsikt att ta bort ambivalens och motsättningar. Man måste då dra slutsatsen att politik har försökt avskaffa sig själv.[\[5\]](#)

Makt bygger på frihet

Laclaus diskussion om makt är intressant. Den är hoppfull. Den lyckas nästan flytta över makten till oss medborgare. Intressant är också att synsättet ligger nära mer aktivistiska maktteorier som Henry David Thoureaus, Mahatma Gandhis och Barbara Demings. Kortfattat går Laclaus resonemang ut på att makt förutsätter lydnad. Men lydnad är ett val. Om makten hade möjlighet att direkt kontrollera människor rent fysiskt så skulle det inte vara makt. Vi utövar

inte makt när vi får en kasperdocka att agera som en människa. Vi kontrollerar den.

När vi ser oss som fria [individer](#) förutsätter vi att vi kan ta beslut. Detta förutsätter i sin tur att friheten inte är orsakad. Det som är orsakat blir då objektivt orsakat snarare än subjektivt bestämt.

När något annat orsakar våra handlingar, exempelvis känslor eller kulturen blir vi främlingar för oss själva. Vi beslutar inte själva. Vi är inte fria. Men att det finns en massa saker runt omkring oss kan ändå vara förutsättningen för att vi ska kunna ta beslut och vara fria. Organisationen blir då det tvång som gör friheten möjlig.

Friheten förutsätter tvånget

Vi ser här att friheten måste ta spjörn mot tvånget. Friheten förutsätter tvång. Friheten kan inte frigöra sig från ingenting. Det måste frigöra sig från nånting.

Vi säger att vi är subjekt. Vi handlar och tar beslut. Men vi kan ibland säga att vi är objekt. Någon annan handlar med mej. Subjektet är ju per definition inte bestämt. Vore det bestämt så skulle det vara ett objekt. Ett objekt kan faktiskt inte inte ens vara lydigt eftersom lydnad förutsätter att vi tar beslut och är subjekt. Ett förnuftigt subjekt kan tolka lagen. Då blir det också möjligt att lyda lagen eller bryta den. I denna möjlighet ligger friheten. Friheten kan ofta förverkligas tack vare lagen.

Ett totalt brytande mot lagen skulle då vara lika beroende av lagen som en total lydnad.

Vi famlar inte i intet. Den totala ordningen kan inte ens vara kaos. Även förvirring eller kaos innebär en ordning som man kan ordna sig efter. Total ordning vore som att sväva omkring i en rymd utan stjärnor. Vi vet inte om vi rör oss eller är stilla. Det finns inget att ordna sig efter.

Avgörande för vår syn är att makt inte blir absolut.[\[6\]](#) Makt kan bara finnas där makt inte finns. Där det är möjligt att ta beslutet att lyda. Friheten gör makt möjlig. Ofrihet skulle bara vara kontroll, att vi blir en sak som någon handskas med, ett objekt.

Motståndskämpens beroende av förtryckaren

Om makten alltid öppnar upp för motstånd så sker också en motsatt rörelse. Motståndskämpens identitet innebär en skillnad gentemot förtryckaren. Detta är en väsentlig del av att vara oppositionell. Men det innebär också att motståndskämpen inte kan identifiera sej som motståndskämpe utan förtryckaren. Vi blir beroende av förtryckaren.

Vi får här en grundläggande ambivalens i allt motstånd. För att skapa verklig förändring krävs ett avskaffande av det förtryck som hindrar ens befrielse. Men vad gör vi med vår i samt min egen identitet som befrielsekämpe. Detta är knappast möjligt under själva kampen. Rent sociologiskt får vi i varje fall en förklaring till att det finns och också måste finnas en viss konservatism inbyggd i all opposition.

Idén att opposition i sig innebär en total omvandling måste därför överges.

Aletta J Norval från Sydafrika reflekterar över hur hennes egen identitet som en annan är grundläggande för henne själv.[\[7\]](#) Hennes lösning är att apartheid måste vara närvarande även efter apartheid. Men apartheid blir då ett varningens ord mot allt hävdande av en slutgiltig enhet och identitet.

Ytterligare en möjlighet för den envetret oppositionelle är att befrielsen tar över förtryckets form. Detta beskrivs i myterna som Freud återger om det rituella mordet på den tyranniske fadern. Sönerna äter rituellt upp fadern för att verkligen utplåna honom. Men de blir istället som honom. Faderns förtryck lever vidare genom sönerna.

Befrielsens befrielse

En helt genomförd befrielse förutsätter avskaffande av makt.[\[8\]](#) Men frigörelsen förutsätter också ett förtryck att befria sig ifrån. Detta i sin tur inkluderar att vi har en vision om något annat.

Befrielse kan inte förklaras med någon orsak-verkan, enligt Laclau. Naturligtvis kan jag förklara en rad förutsättningar som gjorde befrielsen eller förtrycket möjligt. Jag kan förklara hur motstridiga krafter utvecklats eller hur de är

konstituerade. Men jag kan inte förklara själva beslutet att kämpa. Då skulle befrielsen ju vara orsakad snarare än ett beslut.

Ofullständigheten som förutsättning för befrielse

Låt oss ta ett par steg tillbaka i våra funderingar. Att vara i motsats till något innebär aldrig ett fullständigt utplånande av det andra. Motsättandet bygger, hos Laclau, snarare på omöjligheten av det andras totala utplåning.

Osäkerheten och "ofullständigheten hos de gränser som skapar social ojämlikhet är" förutsättningen för möjligheten till en självständig kamp.[\[9\]](#)

Det kan alltså inte vara så att rörelser skulle vara underordnade något intresse eller någon grupps identitet. Om så skulle vara fallet vore rörelser underordnade själva fronten, den som uppehåller avgränsningen. Grunden är ofullständighet snarare än identitet, osäkerhet snarare än intresse.

Inom en del feminism och socialism var den befriade identiteten tvungen att existera före själva befrielsen. Man sökte ett urmatriarkat eller en urkommunism. Detta var ett resultat av ett radikalt motsatsförhållande gentemot de andra. Urfriheten var ett försök att komma bort från beroendet av motparten. Denna urfrihet fanns ju före motparten. Då var man inte framväxt ur patriarkatet eller ur kapitalismen.

Idag är det lättare att bejaka att motparten är en del av min egen identitet som motståndskämpe. Det finns inga skarpa gränser. De tycks ha luckrats upp. Något han inte nämner är att denna uppluckring av frontgränsen inom vänstern har föregåtts av ickevåldsrörelsen.

Redan Thoreau, 1849 och Gandhi vände upp och ner på tanken på en front, mellan vi och dem. För Thoreau var "det allvarligaste hindret" för förändring de människor som fastän de i åsikt är motståndare till regeringen "skänker den sin lydnad".[\[10\]](#) Gandhi hade en liknande formulering: "Om bara folk förstod att det är omänskligt att lyda orättfärdiga lagar, skulle ingen tyrann kunna förtrycka dem".[\[11\]](#)

Kärlek måste vara ofullständig

Förutsättningen för denna självförståelse är, enligt Laclau, att bejaka sina egna begränsningar och ofullkomligheter.[\[12\]](#) Jag kan inte bli hel eller hitta min egen identitet. Det vill jag inte heller eftersom jag då inte skulle kunna sträcka mig ut efter andra, identifiera mig med min nästa.

Om jag får ta mig friheten att dra ut konsekvenserna av Laclaus resonemang så antyds här en teori om möjligheterna till solidaritet och faktiskt även kärlek. Som hel varelse skulle jag inte kunna älska. Jag skulle inte vilja förena mig med en annan. Ofullständigheten ger möjligheten till identifiering med den andre.

Den romantiska drömmen inom äktenskap att vilja bli ett[\[13\]](#), uppgå i den andre, kan då ta sig två uttryck. Det kan vara en dröm som verkar genom identifiering, som en längtan att förena sej. Men det kan också vara en begynnande identitet, att de två blir ett. Detta skulle vara uteslutande och sig själv nog.

Inom ickevåldsrörelsen finns det ofta en längtan till en identitet. Men en ickevåldsidentitet skulle utesluta de som inte är identiska, de som avviker från ickevåldet, de som inte kan uppnå ickevåldet.

Om Laclaus ifrågasättande av helhet och identitet håller, vilka konsekvenser skulle det få för ickevåldsrörelsen? Kanske skulle det bli lättare att ansluta sej. Icke-våldsaktivisten blir då också motsatsen till den hela människan, den som är närvarande i sin identitet. Icke-våldsaktivisten är ofullkomlig. Och som ofullkomliga kan vi älska varandra. Då behöver vi varandra. Då kan vi längta efter något mer än det vi är. Vi kan längta efter gemenskap och en bättre värld. Vi kan älska!

Per Herngren

1997 11 06, version 0.2

Fotnötter

[\[1\]](#) Ernesto Laclau (red), *The Making of Political Identities*, London: Verso, 1994, s 30-31.

[\[2\]](#) Introjektion används när yttre företeelser som hot hanteras genom att de

blir en del av mej själv. Projektion innebär istället att jag tolkar samhället eller andra personers beteenden som eller utifrån mej själv

[3] Subjektets upphörande i identiteten är vanlig i österländsk filosofi. Nirvana är en bild på att jaget upphör och därmed också längtan och smärtan. Denna aspekt har oskadliggjorts i de västerländska varianterna av österländska religioner. Tomheten i meditationen skulle dock vara en bild på att språket upphör och att vi därmed blir hela varelser.

[4] Ernesto Laclau (red), *The Making of Political Identities*, London: Verso, 1994, s 37.

[5] Ernesto Laclau, "Deconstruction, Pragmatism, Hegemony", Chantal Mouffe (red), *Deconstruction and Pragmatism*, London: Routledge, 1996, s 65.

[6] Ernesto Laclau (red), *The Making of Political Identities*, London: Verso, 1994, s 18.

[7] Aletta J Norval, "Letter to Ernesto", i Ernesto Laclau, *New Reflections on the Revolution of our Time*, London, Verso, 1990, s 157, samt i Ernesto Laclau, *Emancipation(s)*, London: Verso, 1996, s 30-31.

[8] Ernesto Laclau, *Emancipation(s)*, London: Verso, 1996, s 1-3, 101.

[9] Ernesto Laclau, *Emancipation(s)*, London: Verso, 1996, s 17.

[10] Henry David Thoreau, *Om civilt motstånd*, (R Ekner översättning), Stockholm: Arkturus, 1977, s 14, första utgåvan 1849.

[11] Mahatma K Gandhi, *Non-violent resistance*, New York: Schocken Books, 1985, s 18, min översättning.

[12] Ett klassiskt uttalande finner vi i 2 Kor 12:9 1917 års översättning "Ty kraften fullkomnas i svaghet." Eller i 1981 års översättning "Ja i svagheten blir kraften störst."

[13] En klassisk formulering finner vi i Matteus 19:6 "Därför skall en man lämna sin far och sin mor för att leva med sin hustru, och de två skall bli ett. De är inte längre två utan ett."